

IN MEMORIAM

Karola Ciesielska (30 stycznia 1924 – 11 marca 2025)

Urodziła się 30 stycznia 1924 r. we wsi Rożno, powiat Aleksandrów Kujawski, jako córka Franciszka Ciesielskiego, krawca, i Stanisławy z domu Janczak. Po ukończeniu w 1938 r. szkoły powszechnej w Toruniu zaczęła uczęszczać do Gimnazjum Kupieckiego. Jej dalszą edukację przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Okres okupacji niemieckiej Ciesielscy spędzili w Toruniu. Ojciec był członkiem armii podziemnej, a dzieci (Karola i brat Franciszek) często pełniły funkcje łączników i przenosiły tajne meldunki. W styczniu 1943 r. zdobyła zawód fryzjera, który wykonywała do stycznia 1945 r. Oprócz nauki fachu uczęszczała do popołudniowej szkoły zawodowej (Gewerbliche Berufsschule), kończąc ją w 1943 r.

Po wyzwoleniu Torunia spod okupacji została zatrudniona jako pracownik umysłowy w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym w Toruniu, a następnie jako kasjerka w Polskim Biurze Podróży „Orbis” (do stycznia 1948 r.). Jednocześnie kontynuowała naukę w popołudniowym Gimnazjum i Liceum im. Stefana Żeromskiego, które ukończyła w 1947 r. W tym samym roku podjęła studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (dalej: UMK). Ukończyła je w 1951 r., uzyskując stopień magistra filozofii na podstawie pracy pt. „Stosunki Wielkopolski z Krakowem w latach 1202–1231” napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Bronisława Włodarskiego. W roku akademickim 1951/1952 uczęszczała na wykłady i ćwiczenia z archiwistyki prowadzone na UMK.

Jeszcze w trakcie studiów, w 1950 r., rozpoczęła pracę w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy – najpierw jako stypendystka władz archiwalnych, a następnie asystentka. Z dniem 1 kwietnia 1952 r. została przeniesiona do pracy w Oddziale Terenowym w Toruniu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, w którym przeszła wszystkie szczeble kariery zawodowej: archiwisty (od 1 sierpnia 1952 r.), starszego archiwisty (od 1955 r.), adiunkta (od 1958 r.) i od lipca

1966 r. – adiunkta naukowo-badawczego. Obejmowała też stanowiska kierownicze. W 1955 r. została kierownikiem działu I, następnie w 1958 r. także pracowni naukowej (wspólnie z Janiną Waluszewską), od 1959 r. pełniła funkcję przewodniczącej komisji brakowania akt. W 1966 r. została powołana na stanowisko kierownika Oddziału Terenowego w Toruniu, które piastowała do 31 stycznia 1976 r. Z dniem 1 kwietnia 1976 r., po czasowym okresie pełnienia obowiązków, objęła stanowisko dyrektora nowo utworzonego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Toruniu, które sprawowała do przejścia na emeryturę w dniu 31 grudnia 1984 r. Zakończenie pracy w archiwum nie przerwało działalności naukowej, dydaktycznej, a zwłaszcza społecznej Karoli Ciesielskiej.

W okresie pracy zawodowej podnosiła kwalifikacje i dbała o rozwój naukowy. W 1952 r. ukończyła miesięczny kurs dla pracowników naukowych. Podejmowała intensywne wysiłki w celu uzyskania kolejnego stopnia naukowego. W marcu 1970 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu otrzymała stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy pt. „Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919” napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Topolskiego.

Będąc pracownikiem archiwum, od roku akademickiego 1974/1975 prowadziła zajęcia na specjalizacji archiwalnej na studiach stacjonarnych, zaocznych i podyplomowych na UMK. Po przejściu na emeryturę kontynuowała pracę dydaktyczną, najpierw w formie zajęć zleconych, a w latach 1988–1991 na stanowisku docenta kontraktowego w Zakładzie Archiwistyki Instytutu Historii i Archiwistyki UMK.

Archiwum toruńskie było pod kierownictwem Karoli Ciesielskiej instytucją, w której wykonywanie podstawowych zadań archiwalnych łączono z licznymi działaniami o charakterze naukowym, popularyzatorskim i kulturalnym, mającymi na celu jak najszersze upowszechnienie wiedzy o archiwum, jego zasobie i – w dalszej kolejności – o Toruniu i regionie. Najlepszym przykładem realizacji takiego modelu funkcjonowania placówki była sama Karola Ciesielska. W archiwum wykonywała podstawowe prace archiwalne, obejmujące zarówno nadzór nad narastającym zasobem, gromadzenie akt, ich opracowanie, jak i udostępnianie. Brała udział w opracowywaniu wykazów akt, szkoleniu pracowników składnic, przeprowadzała kwerendy, obsługiwała pracownię naukową. Była organizatorką lub współorganizatorką wielu wystaw archiwalnych, prowadziła praktyki i seminaria dla studentów. Robiła to także po objęciu stanowiska kierownika oddziału terenowego oraz, chociaż

w mniejszym zakresie, dyrektora. Szczególne znaczenie miało dla niej opracowanie archiwalne, które realizowała z zachowaniem naukowych metod, wymagających dużej wiedzy i wysokich umiejętności zawodowych. Pozostały po Karoli Ciesielskiej inwentarze mogące służyć młodym adeptom archiwalnym za wzór prac nad zespołami, m.in. Akta gmin wiejskich powiatu toruńskiego, Akta miasta i cechów Brodnicy, Akta gminy i wójtostwa Mokre, Akta kościołów i parafii diecezji chełmińskiej, Akta klasztorów toruńskich, Akta gmin ewangelickich miasta Torunia, Akta gmin ewangelickich powiatu toruńskiego, a przede wszystkim Akta miasta Torunia z lat 1793–1919.

Metodyczne doświadczenie Karoli Ciesielskiej zostało docenione przez władze archiwalne. Brała udział w pracach zespołu naukowo-badawczego „Działalność kancelarii urzędów i instytucji okresu księgi wpisów” (kierowała nim od 1981 r.). Wyniki jego prac publikowano w biuletynie, a efektem końcowym były *Wskazówki metodyczne do opracowania akt miejskich z okresu „księgi wpisów”*, wprowadzone piśmem okólnym nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 22 grudnia 1984 r. Do dzisiaj stanowią one wzorcowy przykład pomocy metodycznej, opartej na ogromnym doświadczeniu i wiedzy autorów, i są niezwykle pomocne przy rozwiązywaniu wielu problemów występujących w pracach nad tego typu aktami.

Umiejętności zdobywane podczas opracowania archiwalnego wykorzystywała do prowadzenia dalszych działań o charakterze naukowym. Podczas zebrań w archiwum, a także licznych konferencji, sympozjów i posiedzeń wygłaszała referaty o tematyce archiwalnej i historycznej oraz brała udział w dyskusjach. Jest autorką wielu publikacji specjalistycznych i popularno-naukowych, których dopełnienie stanowią artykuły prasowe oraz audycje radiowe i telewizyjne.

W dorobku naukowym Karoli Ciesielskiej wyróżnić można kilka nurtów. Jednym z nich jest archiwistyka, głównie dzieje kancelarii i archiwoznawstwo. W tym obszarze badawczym podstawowe znaczenie ma monografia pt. *Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919* – publikacja doktoratu – obowiązkowa, chociaż trudna i wymagająca sporej wiedzy fachowej, lektura dla badaczy kancelarii okresu akt spraw. Jest ona dowodem niezwykle pracowitości, rzetelności i wysokich umiejętności warsztatowych autorki. Kilka artykułów poświęciła ponadto kancelarii okresu księgi wpisów i opracowaniu jej produkcji aktowej. Kolejny przedmiot zainteresowań naukowych Karoli Ciesielskiej to archiwum toruńskie, jego dzieje, zasób i funkcjonowanie. Na szczególną uwagę zasługuje *Wojewódzkie Archiwum Państwowe. Informator o zasobie*, pełniący przez długie lata rolę podstawowej pomocy archiwalnej przybliżającej zasób archiwum

oraz artykuł *Zarys dziejów Archiwum Toruńskiego*, najobszerniejsze jak dotąd opracowanie historii tej instytucji i jej zasobu. Dla badaczy przeszłości toruńskiej placówki archiwalnej szczególną wartość ma artykuł zawierający dawne inwentarze Archiwum Miasta Torunia. Jej dorobek obejmuje także wydawnictwa źródłowe i teksty omawiające archiwalia przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu. Na szczególną uwagę zasługują edycje źródłowe, m.in.: *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*, *Księga komturstwa gdańskiego* (wspólnie z I. Janosz-Biskupową), *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)* (wspólnie z J. Tandeckim). Publikowała też mniejsze źródła, w tym inwentarze kościołów i klasztorów w Toruniu i Podgórzu. Przedmiotem zainteresowania Karoli Ciesielskiej była wreszcie historia regionalna. Wśród tekstów dotyczących tej tematyki można wymienić artykuły poświęcone osadnictwu olęderskiemu, dziejom towarzystw regionalnych, 14 zarysów dziejów miast pomorskich i kujawskich, noty informacyjne opracowane dla *Słownika polskich towarzystw naukowych* oraz liczne biografy archiwistów i osób związanych z Toruniem, które ukazały się w słownikach i encyklopediach. Karola Ciesielska jest także autorką kilkunastu recenzji prac autorów polskich i niemieckich opublikowanych na łamach m.in. „Zapisek Historycznych”, „Archeionu”, „Studiów i Materiałów do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”.

Wszystkie teksty łączy wspólna cecha – wykorzystanie zasobu archiwum toruńskiego, zarówno w formie edycji źródłowych, jak i podstawy źródłowej tekstów historycznych lub archiwalnych. W rezultacie dorobek Karoli Ciesielskiej ma charakter przede wszystkim regionalny, związany z Toruniem i okolicami. Jest trwałym dziedzictwem realizowanej misji zachowania pamięci o dziejach miasta, zapisanej w materiałach przechowywanych obecnie w Archiwum Państwowym w Toruniu.

Karola Ciesielska nie ograniczała swojej aktywności do murów archiwum. Wyrażało się to nie tylko poprzez współpracę z wieloma instytucjami naukowymi i kulturalnymi w Toruniu, ale także przez aktywną działalność w licznych stowarzyszeniach. Była członkiem Sekcji Archiwalnej przy Zarządzie Głównym Związku Zawodowego Pracowników Kultury i Sztuki, a następnie Związku Nauczycielstwa Polskiego. Od 1952 r. należała do Sekcji Archiwalnej Polskiego Towarzystwa Historycznego Oddział w Toruniu, której była sekretarzem oraz przewodniczącą (1966–1968). W latach 1964–1966 i 1978–1980 pełniła funkcję członka Zarządu.

Z Towarzystwem Naukowym w Toruniu (dalej: TNT) związała się w 1955 r., a od 1963 r. należała do Komisji Historycznej TNT. Była członkiem Wydziału I Nauk Historycznych, przez kilka lat sprawowała funkcję sekretarza (od 1979 r.), a w latach 2001–2006 – przewodniczącej. Przez wiele lat (1979–2003) była członkiem Komitetu Redakcyjnego, a od 2004 r. Rady Redakcyjnej „Zapisek Historycznych”.

W 1959 r. wstąpiła do Towarzystwa Miłośników Torunia. W latach 1981–1987 i 1993–2014 była jego wiceprezesem, a w latach 1987–1990, 1991–1993 – prezesem. Dała się poznać jako organizatorka i jurorka wielu konkursów, a także autorka prac, w szczególności poświęconych dziejom toruńskiego lewobrzeża, wydawanych przez Towarzystwo. Działania Karoli Ciesielskiej na rzecz Torunia i jego mieszkańców zostały docenione. W 2012 r. otrzymała Honorowe Członkostwo Towarzystwa Miłośników Torunia.

W 1967 r. wstąpiła do Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Przez wiele lat była prezesem najpierw Koła Terenowego, a następnie utworzonego 13 stycznia 1977 r. Oddziału Wojewódzkiego w Toruniu (1968–1969, 1971–1985). Pod Jej kierownictwem Koło, a potem Oddział, prowadziło aktywne i różnorodne działania. W 2007 r. podczas V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich w Olsztynie otrzymała tytuł Honorowego Członka Stowarzyszenia.

Udzielała się także w Towarzystwie Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, a od 1976 r. była członkiem Toruńskiego Towarzystwa Kultury, włączając się aktywnie w jego prace wydawnicze.

Wyrazem uznania dla bogatego dorobku Karoli Ciesielskiej i jej działalności na rzecz archiwum, miasta i regionu są liczne wyróżnienia i odznaczenia. Znalazły się wśród nich: Srebrny Krzyż Zasługi (1973), Złoty Krzyż Zasługi (1979), Brązowy Medal za Zasługi dla Obronności Kraju (1983), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1984) oraz odznaki i wyróżnienia: Zasłużony Działacz Kultury (1979), Zasłużony dla Torunia (1983), Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej (1984), „Złote Astrolabium” – wyróżnienie honorowe Towarzystwa Miłośników Torunia (1992).

Karola Ciesielska zmarła 11 marca 2025 r. w wieku 101 lat i została pochowana na cmentarzu św. Jerzego w Toruniu.

Bibliografia

- Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum zakładowe, Akta osobowe – Karola Ciesielska.
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy, Archiwum zakładowe, Akta osobowe – Karola Ciesielska, sygn. 2/35a.
- Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akta studenckie – Karola Ciesielska, nr albumu 679; akta osobowe – dr Karola Ciesielska, sygn. K-55/5; Docentura kontraktowa dr Karoli Ciesielskiej, sygn. WH-12.
- Archiwa Państwowe, Zmarła dr Karola Ciesielska, <https://archiwa.gov.pl/zmarla-dr-karola-ciesielska/> [dostęp:15.04.2025].
- Górski R., *Stowarzyszenie Archiwistów Polskich Oddział w Toruniu (1968–2014) [w:] Pięćdziesięciolecie Stowarzyszenia Archiwistów Polskich 1965–2015*, red. K. Strykowski, Warszawa 2015, s. 159–171.
- Polskie Towarzystwo Historyczne w Toruniu (1946–2011)*, red. J. Kłaczek, Toruń 2011.
- Towarzystwo Miłośników Torunia, Zmarła doc. Dr Karola Ciesielska, <https://tomito.torun.pl/aktualnosci/zmarla-karola-ciesielska> [dostęp:15.04.2025].
- Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Sprawozdania, Toruń 1955–2020.

Bibliografia ważniejszych publikacji Karoli Ciesielskiej

1955

- Materiały źródłowe do dziejów Torunia do roku 1410 w Archiwum Toruńskim*, „Zapiski TNT” 1955, t. 20, s. 387–406.

1958

- Osadnictwo „olęderskie” w Prusach Królewskich i na Kujawach w świetle kontraktów osadniczych*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1958, t. 4, z. 2, s. 219–256.

1961

- Na marginesie nowszych prac zachodniemieckich nad osadnictwem Prus Królewskich (XVI–XVIII w.)*, „Zapiski Historyczne” 1961, t. 26, z. 4, s. 115–126.

1962

- Materiały do dziejów Lublina i Zamościa w Archiwum Toruńskim*, „Rocznik Lubelski” 1962, t. 4, s. 283–302.
- Statut toruńskiego cechu murarzy z 1593 roku*, „Zapiski Historyczne” 1962, t. 27, z. 2, s. 213–228.

1964

Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej, Fontes TNT, t. 55, Toruń 1964 (współwydawca I. Janosz-Biskupowa).

1965

Dwa nieznanne pamiątki uczestników Powstania Styczniowego, „Archeion” 1965, t. 42, s. 309.

1967

Wykazy mieszczan toruńskich zobowiązanych do udziału w wyprawach krzyżackich na Gotlandię w latach 1398–1408, „Zapiski Historyczne” 1967, t. 32, z. 4, s. 79–98.

1971

Archiwum Toruńskie w latach 1945–1970, „Rocznik Toruński” 1971, t. 5, s. 203–223.

Działalność Archiwum Państwowego w Toruniu, „Archiwista” 1971, t. 25, nr 2, s. 1–4.

Zależność zespołowa akt miejskich i cechowych w okresie Polski przedrozbiorowej, „Archeion” 1971, t. 55, s. 25–36.

1972

Ustrój i organizacja władz i kancelarii miasta Torunia w latach 1793–1919, Warszawa 1972.

1973

Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450), Fontes TNT, t. 63, Toruń 1973.

1976

Akta i zbiory archiwalne Towarzystwa Naukowego w Toruniu [w:] *Dorobek stulecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu, katalog wystawy jubileuszowej*, red. T. Zakrzewski, Toruń 1976, s. 30–36.

Rejestr osób zmarłych w obozie przesiedleńczym „Szmalcówka” w Toruniu 1941–1943, „Rocznik Toruński” 1976, t. 11, s. 67–91.

1977

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Toruniu. Informator o zasobie, Toruń 1977.

1978

Zarys dziejów Archiwum Toruńskiego, „Zapiski Historyczne” 1978, t. 43, z. 4, s. 7–42.

1979

Pięćdziesiąt lat Archiwum Toruńskiego w służbie nauki i społeczeństwa, „Archeion” 1979, t. 68, s. 341–343.

Wiśła i jej dorzecze. Przewodnik po materiałach, Toruń 1979 (współautor J. Tandecki).

1982

Herb i pieczęć miasta Torunia, Biblioteczka Toruńska, nr 3, Toruń 1982.

Inwentarze kościoła Najświętszej Marii Panny i klasztoru bernardynów w Toruniu z lat 1678–1821, „Zapiski Historyczne” 1982, t. 47, z. 4, s. 201–226.

1983

Inwentarze kościoła św. Mikołaja i klasztoru dominikanów w Toruniu z lat 1817 i 1831, „Zapiski Historyczne” 1983, t. 48, z. 3, s. 185–199.

Przywilej chełmiński 1233, 1251, Toruń 1983 (wydanie bibliofilskie).

1984

Akta luźne w kancelarii miasta Torunia okresu księgi wpisów, „Akta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1984, z. 19, s. 93–113.

1985

Księga komturstwa gdańskiego, Fontes TNT, t. 70, Toruń 1985 (współwydawca I. Janosz-Biskupowa).

1987

Inwentarze kościoła św. Jakuba i klasztoru benedyktynek w Toruniu z lat 1474 i 1817, „Zapiski Historyczne” 1987, t. 52, z. 3, s. 121–134.

1990

Dawne inwentarze Archiwum Miasta Torunia, „Archeion” 1990, t. 87, s. 71–99.

1991

Dzieje Towarzystwa Miłośników Torunia w latach 1923–1988, „Rocznik Toruński” 1991, t. 20, s. 7–65.

1992

Działalność Towarzystwa Miłośników Torunia od 24 kwietnia 1987 do 20 września 1990 r., „Rocznik Toruński” 1992, t. 21, s. 35–47.

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456), cz. 1: (1428–1443), Fontes TNT, t. 75, Toruń 1992 (współwydawca J. Tandecki).

Missiva kancelarii miasta Torunia [w:] Historia i archiwistyka. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Tomczaka, red. J. Dygdała, B. Woszczyński, Toruń–Warszawa 1992, s. 177–181.

1993

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456), cz. 2: (1444–1456), Fontes TNT, t. 76, Toruń 1993 (współwydawca J. Tandecki).

1994

Działalność Towarzystwa Miłośników Torunia (od 21 września 1990 do 28 maja 1993), „Rocznik Toruński” 1994, t. 22, s. 357–369.

Recesy toruńskich ordynków [w:] Kancelarie okresu księgi wpisów w Prusach Królewskich. Materiały sesji odbytej 20–21 listopada 1992 roku w Archiwum Państwowym w Toruniu, red. A. Tomczak, Warszawa 1994, s. 47–54.

1997

Inwentarze kościoła Świętych Piotra i Pawła oraz klasztoru reformatów w Podgórzu z lat 1817 i 1834, „Rocznik Toruński” 1997, t. 24, s. 201–225.

1998

Jubileusz 75-lecia Towarzystwa Miłośników Torunia, „Rocznik Toruński” 1998, t. 25, s. 141–148.

Kościół św. Anny w Podgórzu, „Rocznik Toruński” 1998, t. 25, s. 65–82.

Towarzystwo Miłośników Torunia: 75 lat pracy dla miasta, Toruń 1998.

2005

450 lat toruńskiego Podgórza 1555–2005, Toruń 2005 (współautor T. Zakrzewski).

2007

Topografia i historia kościołów Podgórza [w:] *Dzieje i skarby Torunia Podgórza*, red. K. Kluczwajd, Toruń 2007, s. 9–27.

Wiesława Kwiatkowska (Polska)

wk@umk.pl, ORCID 0000-0003-4101-6888